

Міхель Р. В.

*кандидат економічних наук,
молодший науковий співробітник
Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього
Національної академії наук України*

Mikhel R. V.

*PhD in Economics, junior research scientist
Institute for regional research named
after M.I. Dolishniy of the NAS of Ukraine*

РОЛЬ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В ЕКОНОМІКАХ ПОЛЬЩІ ТА УКРАЇНИ

Анотація. У статті наведено результати проведеного дослідження розвитку малого та середнього підприємництва в Польщі з початку 1990-х років. Результати дослідження демонструють важливе значення сектору МСП як у формуванні ВВП країни, так і в забезпеченні зайнятості у Польщі. За результатами аналізу еволюції малого та середнього підприємництва в Польщі здійснено порівняльний аналіз з Україною. Виявлено перевагу в розвитку МСП Польщі порівняно з Україною. Окреслено діяльність на державному та регіональному рівні Польщі, що сприяла розвитку сектору малого та середнього бізнесу, що може бути використано під час розроблення стратегії розвитку МСП в Україні.

Ключові слова: малі та середні підприємства, індикатори розвитку, Польща, Україна.

Вступ та постановка проблеми. Малі та середні підприємства (МСП) відіграють ключову роль у формуванні національної економіки у всьому світі. Вони є джерелом зростання та інновацій у видах економічної діяльності для підприємств та створенні робочих місць для громадян. Вважається, що МСП компенсують економічне падіння та сприяють реструктуризації наявних видів економічної діяльності.

Сектор малого та середнього підприємництва виконує певні соціально-економічні функції. Він відіграє важливу роль у процесі зміни виробничої структури країни, ініціює створення та розвиток нових видів економічної діяльності, розвиває та поглинає значні ресурси робочої сили, а також бере участь у формуванні економічної інфраструктури всієї економічної системи.

Тому важливість сектору малого та середнього бізнесу в економіці змушує компетентні органи влади взяти на себе зобов'язання у сфері регулювання адміністративних та юридичних питань щодо розвитку підприємництва та операційної ефективності цього сектору.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблем та перспектив розвитку малого та середнього підприємництва у Польщі присвячено значну кількість наукових праць таких науковців, як Д.К. Зук, Т. Ліпчинські, Ф. Місьонг, В. Олейнічак, А. Хиж, А. Черняк та інших. Серед українських учених-економістів МСП в Україні вивчали І. Бураковський, З. Варналій, В. Геєць, О. Бетлій, В. Кравчук, П. Колісніченко, М. Писовар. Однак, незважаючи на значну кількість публікацій із цієї тематики, в умовах загострення глобальної конкуренції зростає також необхідність не лише продовжити дослідження проблем діяльності малого та середнього підприємництва, але й провести порівняльний аналіз еволюції розвитку таких підприємств у сусідніх державах, зокрема у Польщі. З огляду на це, дослідження розвитку МСП в Польщі та її досвід у налагодженні діяльності сектора малого та середнього бізнесу і буде об'єктом дослідження.

Мета статті полягає у проведенні порівняльного аналізу еволюції розвитку малих та середніх підприємств у Польщі та Україні, а також у розгляді діяльності на різних державних рівнях, що сприяли розвитку малого та середнього підприємництва у Польщі.

Результати дослідження. Після розпаду централізованого планованого економік країни Східної Європи, зокрема Польща, вийшли з індустріалізованої системи з переважанням державної власності. Однак особливістю Польщі було те, що фермерські господарства функціонували у формі приватних підприємств навіть за часів комунізму [1, с. 3]. Після введення першочергових заходів із макроекономічної стабілізації урядова політика Польщі була спрямована на розвиток МСП. Вперше програма підтримки МСП була прийнята урядом Польщі у 1995 році і передбачала надання підприємцям консультацій щодо ведення підприємницької діяльності, полегшення доступу до зовнішніх джерел фінансування, а також надання підтримки в розвитку експорту [2, с. 269].

Сегмент МСП відповідає за багато важливих соціальних та економічних функцій у кожній розвиненій економіці. Часто можна знайти твердження в літературі, що сегмент малого та середнього бізнесу формує економічне зростання найбільших економік світу. Наведене вище твердження є беззаперечно правильним, оскільки ці підприємства становлять 99,8% (2017 р.) усіх зареєстрованих підприємств у Польщі [3, с. 6] та 99,9% (2017 р.) в Україні відповідно [4]. У 2016 році вони виробляли близько половини ВВП – 50,2% у Польщі та 42,9% в Україні.

З рис. 1 видно, що у 1995–2016 роках найбільша частка доданої вартості виробництва підприємств Польщі у ВВП належала мікропідприємствам¹ (у середньому 30%). Водночас частка доданої вартості виробництва МСП Польщі у ВВП найбільше зростала упродовж 1995–2000 років (з 30% до 48% відповідно). Таке збільшення було зумовлене насамперед активною політикою Польщі щодо підтримки МСП та прийняттям першої програми розвитку МСП на 1995–1997 роки. Як видно із рис. 1, реалізація цієї програми позитивно вплинула на умови функціонування сектору МСП і підтвердила необхідність реалізації та продовження такого типу підтримки.

¹ Згідно із класифікацією Головного управління статистики Польщі, мікропідприємствами є підприємства, в яких працює 0–9 осіб, малими підприємствами – 10–49, середніми – 50–249, великими – більше 249 осіб.

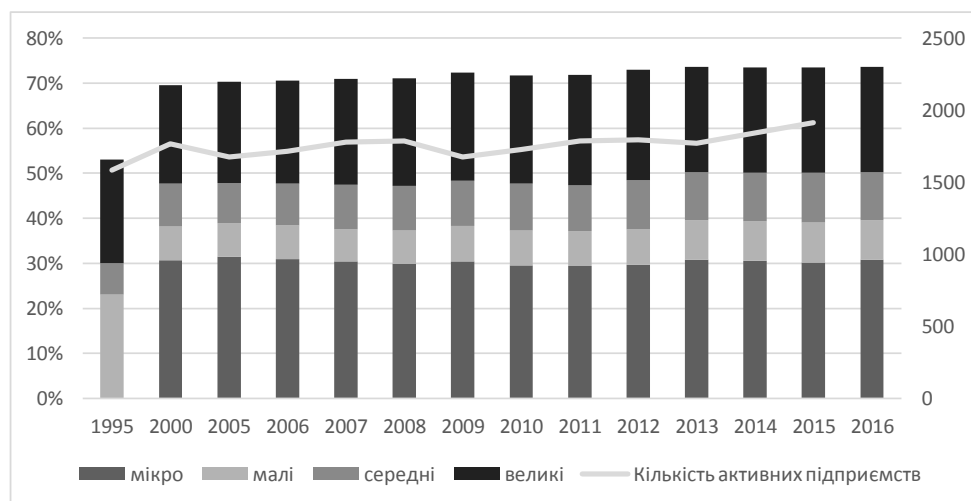

Рис. 1. Частки доданої вартості виробництва підприємств Польщі у ВВП у 1997–2016 роках*

* У 1995 році мікропідприємства входили у групу малих підприємств.

Джерело: складено автором за [3, с. 18; 5, с. 19; 6, с. 9]

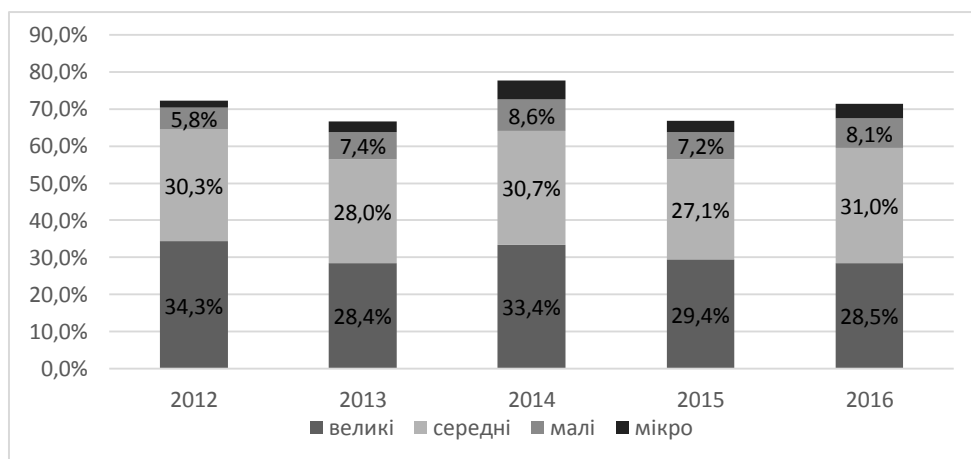

Рис. 2. Частки доданої вартості виробництва підприємств України у ВВП у 2012–2016 роках*

* Через брак статистичної інформації з доданої вартості за витратами виробництва підприємств до 2012 року неможливо провести порівняльний аналіз показників за 1995–2011 роки.

Джерело: розраховано автором за [8]

У період з 2000 по 2016 рік кількість діючих МСП у Польщі також зростала (окрім 2007–2008 рр.). МСП, на відміну від великих підприємств, є більш чутливими до економічних коливань і особливо залежать від динаміки внутрішнього попиту. Тому МСП реагували по-різному на економічний бум після вступу Польщі до ЄС, а також на глобальну економічну кризу.

Під час порівняння аналогічних показників для України можна спостерігати дещо іншу ситуацію (рис. 2). Так, у 2016 році в Україні серед МСП найбільшу частку займали середні підприємства (31%), тоді як частка доданої вартості виробництва малих підприємств становила 8,1%, а мікропідприємств – 3,9%. Як і в Польщі, в Україні починаючи з 1995 р. почалося різке зростання кількості МП: з 96 тис. од. в 1995 р. до 217,9 тис. од. в 2000 р., тобто у 2,27 разу. Згодом спостерігалася стабільність росту МП за період з 2001 р. по 2007 р. [7, с. 53]. Однак починаючи із з 2012 року і до 2016 року в Україні динаміка у веденні підприємницької діяльності була нестабільною. Відзначимо також, що на відміну від Польщі, в Україні частка

доданої вартості виробництва мікрофірм у ВВП становила лише 3% у 2016 році, а середніх – 27% [8] проти 31% та 9% у Польщі відповідно [3, с. 18–19].

Аналіз частки підприємств у творенні ВВП за видами економічної діяльності у Польщі вказує на значну різницю між МСП та великими підприємствами. У разі МСП у 2015 р. найбільшу частку займав сектор послуг (42,8%), тоді як у великих фірмах частка сфери послуг становила 28,1% відповідно. На другому місці у 2015 році знаходилася торгівля (27,3% – МСП, 9,7% – великі підприємства). Такий розподіл можна пояснити тим фактом, що у промисловому виробництві важливо використовувати «масштабну» економіку, адже більшість продукції виробляється на великих заводах [9, с. 6]. На противагу великі підприємства займали більшу частку у створенні ВВП в секторі промисловості (58,1% проти 17,9% у МСП). Найменша частка у створенні ВВП припала на будівництво (4,1% великі підприємства, 12% – МСП).

Порівнюючи частки МСП у створенні ВВП за видами економічної діяльності у 2010 та 2015 роках, можемо спо-

стерігати деякі зміни (див. рис. 3). Так, значення сектору послуг МСП у ВВП протягом 5 років зросло майже удвічі (з 26,5% у 2010 р. до 42,8 у 2015 р.). Дещо знизилися частки сфери торгівлі та будівництва (на 9,5% та 2,1% відповідно).

В Україні ж найбільша частка у доданій вартості за витратами виробництва МСП у 2016 р. припадала на промисловість (див. рис. 4). На другому місці була торгівля – 22,9%, і лише на третьому – послуги. У динаміці упродовж 2012–2016 років зміни відбулися у таких видах економічної діяльності, як послуги та сільське господарство. Частка доданої вартості за витратами виробництва МСП у сільському господарстві зросла на 4,3 в.п., тоді як частка послуг знизилася на 7,2 в.п.

Таким чином, структура розподілу МСП за видами економічної діяльності України та Польщі є доволі схожою, однак частки МСП у доданій вартості за витратами виробництва дещо різняться, це стосується промисловості та торгівлі, що пояснюється особливостями умов, у яких розвиваються МСП в Україні. Зокрема, найменші підприємства зосереджені на наданні послуг – у тих сферах, що не вимагають значних інвестицій у виробництво – 38% доданої вартості мікропідприємств припадає на сферу торгівлі. Цей фактор, вірогідно, відображає відносно низькі бар'єри для створення бізнесу, достатній рівень прибутковості та можливості для оптимізації оподаткування [12].

МСП Польщі зосереджені в економічних сферах із низькими вимогами до капіталу: 43% підприємств функціонують у секторі торгівлі та ремонту, а також у сфері нерухомості, ділових та освітніх послуг. Крім того, середньорічні показники відкриття та закриття малих та середніх підприємств є досить високими, близько 8–9% МСП щорічно припиняють свою діяльність, тоді як приблизно 9–10% реєструють МСП, що приводить до середнього темпу зростання сектору приблизно на 2% [13, с. 7].

Сектор малого та середнього бізнесу є найважливішим роботодавцем як у Польщі, так і в Україні. За період з 1993 по 2005 рік частка зайнятих у МСП у загальній кількості зайнятих зросла у 1,5 разу (з 47,6% до 71%) [3, с. 21]. У приватному секторі в Польщі працювало майже 6,5 млн (69%) зайнятих у 2016 році, з яких 39% – у мікропідприємствах, 12,7% – у малих та 17,4% – у середніх підприємствах.

Найбільший відсоток зайнятих у МСП – 36% у 2015 році – був сконцентрований у сфері послуг. Порівняно з 2010 роком роль цього сектору у створенні робочих місць дещо збільшилася (36,1% проти 32,7% у 2010 році), натомість кількість робочих місць у промисловості (31% проти 32%) та торгівлі (24% проти 25,4%) зменшилася [14].

В Україні сектор МСП також є найважливішим роботодавцем. Так, у 2017 році в приватному секторі в Україні працювало 4,2 млн. осіб (73,1% від загального числа зайнятих) [15], тоді як у секторі великого підприємства було сконцентровано лише

26,9% зайнятих. Левова частка зайнятих в МСП у 2016 р. припадала на середні підприємства – 44,6% [11, с. 119].

Найбільший відсоток зайнятих у МСП (33,7%) припадає на промисловість, що відповідає найбільшій частці МСП України у доданій вартості за витратами виробництва за видами економічної діяльності. На другому місці за кількістю зайнятих була торгівля – 15,8%, на третьому – сільське господарство (13%) Порівняно з 2010 роком роль сектору промисловості у створенні робочих місць дещо збільшилася (33,1% проти 30,9% у 2010 році).

Таким чином, можна підсумувати, що на сектор МСП України у 2017 році припадало 73% [14] усіх зайнятих та 57,4% загального обсягу реалізації продукції [15], що є вищими показниками, ніж у сусідній Польщі. Середні компанії загалом є відносно більшими, ніж у країнах ЄС, та мають більш значну частку обсягу реалізації (39,6%) та зайнятості (45%). Мікропідприємства є доволі великою групою, проте не дуже продуктивною – з 12,3% зайнятих та лише 6% загального обсягу реалізації.

Однак, на відміну від загальних показників росту МСП в Польщі, кількість МСП в Україні упродовж 2012–2016 рр. змен-

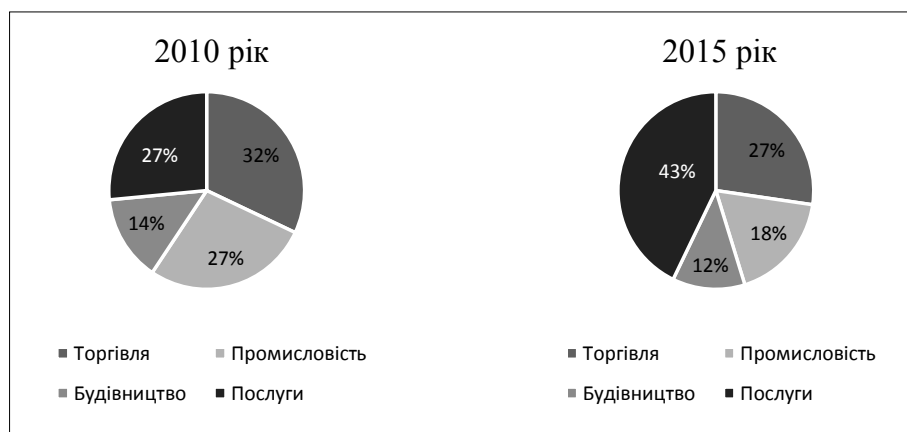

Рис. 3. Частки МСП Польщі у доданій вартості за витратами виробництва за видами економічної діяльності у 2010 та 2015 роках

Джерело: [3, с. 19; 10, с. 25]

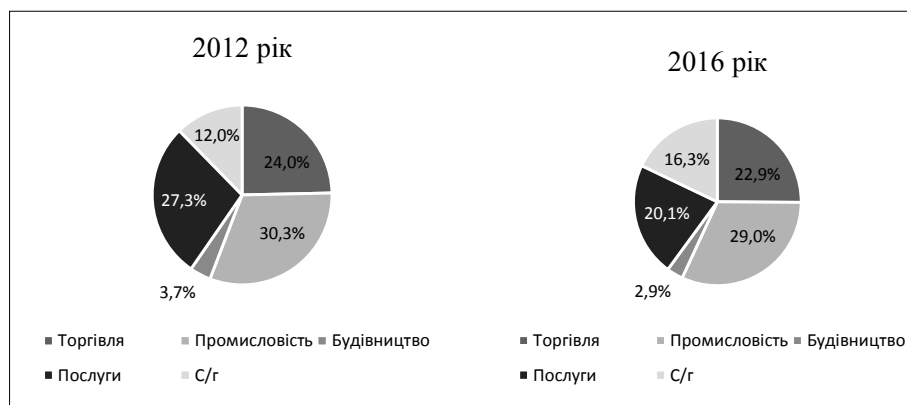

Рис. 4. Частки МСП України у доданій вартості за витратами виробництва за видами економічної діяльності у 2012 та 2016 роках

Джерело: розраховано автором за [11, с. 193–194]

шувалася, що пояснюється низкою проблем політичного та економічного характеру, таких як висока та нестабільна інфляція, зниження сукупного попиту, неефективне регулювання входу на ринок, неефективний захист інвестицій, високий тиск податкового адміністрування, обмежений доступ до фінансування.

З огляду на позитивні тенденції у Польщі в розвитку МСП, розглянемо заходи, прийняті її урядом, що сприяли досягненню цього результату. Розвиток МСП Польщі у 2009–2016 роках базувався в основному на зростанні продуктивності. Це відбулося завдяки кращому використанню наявного капіталу та праці, а також відносно високій схильності інвестувати в дослідження та розроблення. Як результат, внесок польських МСП в інновації був вищим, ніж їхній вклад у додану вартість. Важливе місце у сприянні розвитку МСП Польщі посідає також сама держава. Основною метою польської політики у секторі малого та середнього бізнесу є стимулювання діяльності підприємств, що забезпечують зростання зайнятості у цій сфері та підвищення її конкурентоспроможності та здатності працювати на єдиному європейському ринку.

Діяльність, спрямована на розвиток сектору малого та середнього бізнесу, в Польщі відбувається на трьох рівнях: національному, регіональному та локальному. На національному рівні за підтримку МСП несуть відповідальність національні агенції, зокрема Польська агенція з розвитку підприємництва (*PARP*).

Завданням Польської агенції з розвитку підприємництва є управління коштами з державного бюджету та бюджету Європейського Союзу, які спрямовані на підтримку розвитку підприємництва та розвиток людських ресурсів, з особливим акцентом на потребах малих та середніх підприємств. Підтримка розвитку МСП реалізується через:

- надання субсидій для сектору МСП та установ, що працюють на розвиток малих та середніх підприємств, а також кредитів на інновації;
- надання консультативних та експертних послуг;
- організацію тренінгів для підприємців, їх працівників, шукачів роботи, органів державної влади та органів місцевого самоврядування, а також соціальних партнерів;
- надання підприємцям доступу до знань, економічної інформації, досліджень та аналізів;
- організацію інформаційної та рекламної діяльності.

Регіональна підтримка реалізується за допомогою регіональних фінансових установ, які співпрацюють з урядовими агентствами задля як реалізації національних програм, так і здійснення заходів, адресованих на підтримку МСП, які включені у стратегії регіонального розвитку. Регіональні фінансові установи відбираються за конкурсом серед наявних регіональних установ, що мають документально підтверджений досвід упровадження програм для малих та середніх підприємств.

Локальний рівень формують спеціалізовані консультативні підрозділи інформаційного характеру. Консультативні пункти інформують про проекти допомоги, що реалізуються за рахунок національних коштів та коштів ЄС, надають допомогу у підготовці заявок на отримання субсидій за наявними фондами допомоги, надають консультативні та інформаційні послуги, пов'язані з адміністративними та правовими аспектами ведення бізнесу, а також надають інформацію про можливості та правила використання консалтингових послуг.

Окрім вищезазначених установ, допомогу у розвитку МСП в Польщі надають фонд гарантування кредитів та позичковий фонд. Фонд гарантування кредитів є установою, метою якої є сприяння суб'єктам господарювання у

доступі до зовнішніх джерел фінансування та, зокрема, банківських кредитів для ведення бізнесу. Основним правовим інструментом, за допомогою якого ця установа виконує поставлену мету, є укладення договору поручительства з банком, який надає позику. Таким чином, фонд зобов'язується повернути банку гарантовану позику чи її частину, якщо позичальник не виконує зобов'язання погасити позику. У результаті банк отримує додаткову та надійну заставу. Пропозиція фондів кредитних гарантій спрямована в основному на малі та середні підприємства. Територіальна сфера діяльності місцевих фондів гарантування кредитів, як правило, обмежується громадою, кількома муніципалітетами, повітом або воєводством, що означає, що адресат пропозиції фонду повинен мати зареєстрований офіс у цій сфері.

Під позиковим фондом слід розуміти небанківську установу, діяльність якої спрямована на надання доступу до зовнішніх джерел капіталу шляхом надання кредитів. Пропозиція позикового фонду адресована переважно малим та середнім підприємствам та особам, які починають власну справу. Крім фінансової діяльності, позикові фонди можуть надавати інші послуги, наприклад, допомогу у підготовці заявки на кредит та бізнес-планів підприємства, а також консультативну допомогу, пов'язану з фінансовим управлінням на підприємстві. Як і у разі з фондами гарантування кредитів, територіальна діяльність місцевих позикових фондів обмежується одним чи декількома муніципалітетами, військовими установами чи воєводствами.

Ще одним інструментом стимулювання розвитку МСП в Польщі є бізнес-інкубатори, основною метою яких є створення нових малих підприємств із різними профілями та сприяння їх виживанню протягом перших років роботи шляхом надання виробничих приміщень, а також технічних та офісних послуг.

Висновки. Таким чином, здійснивши порівняльний аналіз розвитку МСП в Польщі та Україні, можна дійти висновку, що заходи із розвитку МСП у Польщі були більш дієвими, що привело до збільшення сектору МСП. Підтвердженням ефективності програм Польщі, спрямованих на розвиток МСП, є рейтинг Світового банку "*Doing business*", в якому Польща у 2017 році посіла 24 місце (для порівняння – у 2008 році вона посідала 72 місце), тоді як Україна у 2017 році зайняла лише 80 місце (144 місце у 2008 році), не змігши піднятися навіть до рівня Польщі 2008 року [15].

Українська економіка традиційно характеризувалася відносно несприятливим бізнес-кліматом, що створює перешкоди для розвитку приватного сектору, зокрема МСП. Зараз в Україні діє Стратегія розвитку малого і середнього підприємництва в Україні на період до 2020 року. Реалізація Стратегії здійснюється за такими напрямками, як: створення сприятливого середовища для розвитку МСП; розширення доступу МСП до фінансування; спрощення податкового адміністрування для МСП; популяризація підприємницької культури та розвиток підприємницьких навичок; сприяння експорту/інтернаціоналізації МСП; підвищення конкурентоспроможності та інноваційного потенціалу МСП. Однак для підтримки зростання сектору малого та середнього бізнесу необхідно здійснити реальні кроки щодо усунення бар'єрів, які стримують розвиток підприємництва в Україні, особливо у сфері адміністрування податків, доступу для фінансування (зокрема, через фонди Європейського Союзу) та освіти працівників. Подальші дослідження можуть присвячені більш детальному аналізу програм підтримки МСП у Польщі.

Список використаних джерел:

1. Hyz A., The Development of SME sector in Poland and New Instruments of Financing. 2nd International Conference on Business and Management Education (Bangkok, November 2008). DOI: 10.13140/2.1.4263.4242. URL: <https://www.researchgate.net/publication/263653520> (дата звернення 9.10.2018).
2. Olejniczek W., Lipczynski T. Polska polityka wspierania sektora MSP. 2013. URL: http://mikroekonomia.net/system/publication_files/415/original/24.pdf?1314960701 (дата звернення 9.10.2018).
3. Raport o stanie sektora małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce: raport statystyczny / Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości. Warszawa, 2018. 91 s.
4. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення 30.10.2018).
5. Stan sektora małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce. Raport za lata 1995–1996 / Polska Fundacja Promocji i Rozwoju Małych i Średnich Przedsiębiorstw. Warszawa, 1997. 218 s.
6. Raport o stanie sektora małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce: raport statystyczny / Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości. Warszawa, 2016. 159 s.
7. Пивоваров М. Г. Парадигма розвитку малого підприємництва в Україні: аналіз, проблеми та шляхи її вдосконалення // Держава та регіони. Серія : Економіка та підприємництво. 2015. № 6. С. 52–58.
8. Додана вартість за витратами виробництва підприємств за видами економічної діяльності з розподілом на великі, середні, малі та мікропідприємства у 2012–2016 роках // Державна служба статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2016/fin/dvvpv/dvvpv_2015_u.htm (дата звернення 30.10.2018).
9. Czerniak A., Stefański M., Small and medium enterprises in Poland – obstacles and development // Polityka Insight. URL: www.politykainsight.pl/en-research (дата звернення 21.10.2018). Діяльність суб'єктів великого, середнього, малого та мікропідприємництва: стат. зб. / Держ. комітет статистики України. Київ, 2017. 624 с.
10. Raport o stanie sektora małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce w latach 2010–2011: raport statystyczny / Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości. Warszawa, 2012. 272 s.
11. Діяльність суб'єктів великого, середнього, малого та мікропідприємництва: стат. зб. / Держ. комітет статистики України. Київ, 2017. 624 с.
12. Про схвалення Стратегії розвитку малого і середнього підприємництва в Україні на період до 2020 року: Розпорядження КМУ від 24 травня 2017 р. № 504-р / Кабінет Міністрів України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/504-2017-%D1%80> (дата звернення 30.10.2018).
13. Ubreziova I., Wach K. Role of small and medium-sized enterprises in economies of Poland and Slovakia – comparative analysis. Argumenta Oeconomica Cracoviensia. 2010. No. 6. Pp. 69–85.
14. Кількість зайнятих працівників на підприємствах за видами економічної діяльності з розподілом на великі, середні, малі та мікропідприємства у 2017 році // Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення 30.10.2018).
15. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення 30.10.2018).
16. Обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг) підприємств за видами економічної діяльності з розподілом на великі, середні, малі та мікропідприємства у 2017 році // Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення 30.10.2018).
17. Rankings & Ease of Doing Business Score / Doing Business. URL: <http://www.doingbusiness.org/en/rankings> (дата звернення 5.11.2018).
18. Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości. URL: <http://www.parp.gov.pl> (дата звернення 9.11.2018).

РОЛЬ МАЛОГО И СРЕДНЕГО ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА В ЭКОНОМИКЕ ПОЛЬШИ И УКРАИНЫ

Аннотация. В статье представлены результаты проведенного исследования развития малого и среднего предпринимательства в Польше с начала 1990-х годов. Результаты исследования показывают важное значение сектора МСП как в формировании ВВП страны, так и в обеспечении занятости в Польше. По результатам анализа эволюции малого и среднего предпринимательства в Польше осуществлен сравнительный анализ с Украиной. Выявлено преимущество в развитии МСП Польши по сравнению с Украиной. Определена деятельность на государственном и региональном уровне Польши, которая способствовала развитию сектора малого и среднего бизнеса, что может быть использовано при разработке стратегии развития МСП в Украине.

Ключевые слова: малые и средние предприятия, индикаторы развития, Польша, Украина.

THE ROLE OF SMALL AND MEDIUM-SIZED ENTERPRISES IN THE ECONOMY OF POLAND AND UKRAINE

Summary. The article presents the results of a study on the development of small and medium-sized enterprises in Poland since the early 1990's. The results of the research demonstrate the importance of the SME's sector in Polish GDP formation and in creation of work places in Poland. Based on the analysis of the evolution of small and medium-sized enterprises in Poland, a comparative analysis with Ukraine has been conducted. The results of the research reveal the precedence of Polish SMEs sector over the Ukrainian one. The article presents the description of the activities at state and regional levels of Poland, which facilitated the development of the small and medium-sized enterprises, which in turn could be used in developing the SME development strategy in Ukraine.

Key words: small and medium enterprises, development indicators, Poland, Ukraine.